

УДК 930.2 : 528.9 (09) «192»

НАЧЕРКИ З ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ПЕРШОЇ АРХЕОЛОГІЧНОЇ КАРТИ УКРАЇНИ У 20-х РОКАХ ХХ ст.

Наталія Німенко

Сумський державний університет
Україна, 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2
e-mail: nimenko.na@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8506-3187>

Серед питань, що привертають увагу сучасних дослідників, особливе місце займають проблеми становлення та розвитку Української Академії наук та її структур. Це й не дивно, адже формування новітнього наукового середовища, реформування системи освіти дають поштовх для подальших кроків у становленні державності. Проте, так чи інакше усі перетворення спираються на історичне підґрунтя, на попередній досвід з урахуванням досягнень і прорахунків «першопрохідців».

Створення Української Академії наук (далі – УАН) визначало основні напрями розвитку наукових досліджень на десятиліття.

Опікуватися основними проблемами дослідження історичного минулого та сучасності, серед іншого, був покликаний Історико-філологічний відділ, який пропонували сформувати у структурі створюваної УАН. Вчені намагалися охопити якнайширше коло питань, сформувати необхідні комісії та комітети для координації роботи в усіх напрямках. Окремо вирізнялися проблеми, пов'язані з дослідженням археологічних пам'яток. Ці роботи активізувалися наприкінці XIX – на початку ХХ ст. Проте, вони проводилися під керівництвом Імператорської Археологічної комісії. Більшість матеріалів з розкопок, як і звіти, передавалися до С.-Петербургу. Але у місцевих музеях і приватних колекціях збереглися деякі речі, документи з тих досліджень, що потребували вивчення, класифікації та збереження. Крім цього, більшість територій України, з огляду на історичне минуле, взагалі не досліджувалася щодо наявності археологічних об'єктів і археологи докладали неймовірних зусиль для продовження своєї роботи.

Тож надзвичайно гостро постало питання про охорону археологічних об'єктів. Враховуючи відсутність цілісного уявлення про їхню кількість, місця розташування та культурну приналежність, стає зрозумілою актуальність роботи з виявлення та картографування археологічних пам'яток з метою створення архео-

логічної карти України.

Історичні карти території України почали з'являтися з другої половини XIX ст. як додатки чи текстові карти у працях українських істориків. Піонером створення українських історичних карт був професор Львівського університету Ісилор Шараневич, який опублікував низку текстових карт. Історичні карти, як ілюстрації для популярних видань, створювали В. Ільницький, І. Кревецький, О. Барвінський, Б. Барвінський. Історичні й археологічні карти як додатки до своїх праць подавали українські історики В.Б. Антонович, М.М. Аркас, Д.Л. Баталій, М.С. Грушевський, М.В. Закревський, А.О. Скальковський, Д.Л. Яворницький та ін.

На основі документів, що зберігаються у Науковому архіві Інституту археології НАН України, ми спробуємо простежити перші кроки на шляху створення археологічної карти України, зроблені співробітниками відповідної комісії, окремими дослідниками та музейними установами протягом 20-х років ХХ ст.

10 січня 1918 р. до Комісії для вироблення законопроекту про організацію Історико-філологічного відділу УАН надійшла пояснювальна записка від Д.І. Багалія, А.Ю. Кримського, Г.Г. Павлуцького та Є.К. Тимченка. У ній, серед іншого, йшлося про необхідність створення Археологічної комісії, яка б опікувалася проведенням археологічних досліджень на території України, адже «молода наука археологія... зробила несчисленні послуги для історії» [4, с. 124]. На комісію покладалася функція видачі дозвільних документів на право проведення розкопок «могил, городищ, замчищ, церковищ, валів» та ін., а також фінансування відповідних робіт. Усі ж виявлені матеріали повинні були передаватися до Українського національного музею.

Це була перша спроба систематизувати дослідження археологічних пам'яток, налагодити систему фінансування цих робіт, захистити об'єкти від несанкціонованих розкопок, які

призводили до знищення унікальної історичної та культурної спадщини. Проте створити Археологічний комітет тоді не вдалося. Натомість була створена Комісія з укладання археологічної карти України. За два роки її було перетворено на Археологічну комісію УАН, а 6 лютого 1922 р. – на Археологічний комітет при історико-філологічному відділенні ВУАН, на базі якого у 1924 р. створено Всеукраїнський археологічний комітет (далі – ВУАК).

Повернемося до хронології подій. Тож, наразі, постало питання про створення археологічної карти України, яка б відображала усі виявлені пам'ятки та демонструвала території, що потребують дослідження.

Наприкінці 1919 р. було створено спеціальну Комісію для складання археологічної карти України. Її очолив акад. М.Т. Біляшівський [4, с. 228]. Проте, нам не вдалося виявити документи, які б описували її склад, повноваження, напрями роботи тощо.

За протоколом, перше засідання Комісії для складання археологічної карти України при Історико-філологічному відділі УАН відбулося 22 січня 1920 р. Окрім голови Комісії М.Т. Біляшівського були присутні члени комісії В.Є. Козловська, М.О. Макаренко та Л.Є. Чикаленко. На думку деяких дослідників, Л.Є. Чикаленко був обраний членом Комісії у січні 1920 р., а М.О. Макаренко – у лютому 1920 р. [1]. Проте, як видно з протоколу № 1, вони вже були зазначені як члени Комісії, що засвідчили і власним підписом. Л.Є. Чикаленко ще й виконував функції секретаря [6, арк. 1-1зв.].

Комісія розпочала активну роботу. За словами М.Т. Біляшівського, раніше, під час «попередньої приватної наради», вже обговорювалися основні принципи створення археологічної карти. Так, замість «територіального поділу матеріалу» пропонувалося використати культурно-хронологічний – «по певним добам чи культурам». Крім цього, для кожної археологічної культури пропонувалося створити окрему карту [6, арк. 1].

Для максимально ефективної роботи весь матеріал розподілили між трьома відділами, відповідно – визнали за необхідне створити три карти: 1 відділ опікувався пам'ятками палеоліту, неоліту та мідно-бронзової доби; 2 відділ – «скито-сарматської», класичної та доби «великої мандрівки народів»; 3 відділ – доби «піль похоронних урн», слов'янської та князівської (до XIII ст.) [6, арк. 1]. На картах, за задумом членів комісії, повинні міститися відомості про місцевість та обставини знахідки

пам'ятки, характер знахідки, повний реєстр знайдених речей, найповніша бібліографія про зазначену знахідку, сучасне місце її зберігання. Щодо персональної відповідальності – 1 відділ представляв Л.Є. Чикаленко, 2 – М.О. Макаренко, 3 – В.Є. Козловська.

Проте, через великий обсяг роботи, а також, ймовірно, необхідність застосування не лише історичних знань і методів досліджень, члени комісії мали намір запросити до роботи акад. П.А. Тутковського, чий авторитет і досвід могли стати у пригоді.

Вже через тиждень, 30 січня 1920 р. відбулося друге засідання Комісії під головуванням М.Т. Біляшівського. П.А. Тутковський пристав на пропозицію і взяв участь в її роботі. Як видно з протоколу № 2, він був зазначений як член Комісії, проте, у кінці документу ані прізвища, ані підпису П.А. Тутковського немає. На наступних засіданнях його взагалі не було. Ймовірно, відомий вчений був запрошений лише для обговорення певних питань.

Серед першочергових завдань Комісії – визначення кола джерел, які необхідно залучити для створення археологічних карт. Було вирішено використовувати письмові джерела, інвентарні книги та каталоги музеїв, матеріали з приватних зібрань.

Усі відомості необхідно було заносити на відповідні картки розміром $\frac{3}{4}$ аркуша – окремо по кожній пам'ятці. Під час обговорення змісту картки члени комісії намагалися, з одного боку, уніфікувати відомості, з іншого – деталізувати їх. Зупинилися на наступних положеннях:

1. Опис місця знахідки за кількома характеристиками: адміністративно-територіальний поділ (назва губернії, повіту, волості, села); місцеві назви (урочище тощо); віддаленість від сталих будівель (станції, маєтку, заводу, церкви) або водойм (річок, озер, ставків, криниць).

2. Обставини знахідки: випадкова чи під час розкопок; геологічні та інші детальні умови знахідки.

3. Характер знахідки із обов'язковим зазначенням походження знахідки (зі стоянки, городища, кургану, могильника тощо).

4. Найповніша бібліографія (спеціальні та загальні праці як основа для майбутніх висновків) [6, арк. 2-2зв.].

Важливою темою для обговорення членами Комісії стала можливість використання речей, зібраних раніше як фахівцями, так і «збирачами-аматорами». Було вирішено залучити матеріали з розкопок В.Б. Антоновича, а

також зібрані у 1919 р. ВУКОПМИСом [6, арк. 2зв.]. Для цього необхідно мати офіційні документи. Секретарю Комісії Л.Є. Чикаленку доручалося скласти відповідний лист на ім'я М.О. Макаренка як заступника голови Комітету з охорони пам'яток мистецтва і старовини.

Щодо масштабу карти та меж України, які вона мала охоплювати, члени Комісії не дійшли одностайного висновку. Тож відклали вирішення цього питання до наступних зборів 6 лютого 1920 р. Проте, П.А. Тутковський зазначив, що на карті з палеолітичними пам'ятками у будь-якому разі потрібно накреслити межі льодовика у його найбільших розмірах, «щоб яскравіше виступав зв'язок стадії культури з находженням стоянки на південь чи на північ від цієї межі» [6, арк. 2зв.].

Іншим болючим питанням стало фінансове. У важких умовах формування наукових інституцій і тотального безгрош'я вчені сумлінно виконували свою роботу. Порівнявши результативність праці зі складання карток археологічних пам'яток з роботою інших комісії, зокрема, зі складання термінологічних карток тощо, вирішили оплату праці здійснювати залежно від кількості витраченого часу.

Надзвичайно цікавим для нас виявився Витяг із протоколу № 2 засідання Історико-філологічного відділу УАН від 5 лютого 1920 р. Саме на цьому засіданні М.Т. Біляшівський представив М.О. Макаренка, зачитав його «життєпис» і список наукових праць і просив затвердити для роботи зі складання археологічної карти України «доби скито-сарматської, класичної та переселення народів». Постановили «дати таке доручення М.О. Макаренкові з щомісячною платнею по 1440 крб.» (ймовірно, до цього він працював на добровільних засадах) і запропонували на найближчому засіданні Історико-філологічного відділу УАН представити план своєї роботи [4, с. 240]. Однак, цього не сталося. Серед питань, які обговорювалися на наступних засіданнях цього відділу, підготовка археологічної карти не значилася.

Ймовірно, саме цей документ і став підставою вважати, що М.О. Макаренко долучився до роботи Комісії для складання археологічної карти лише у лютому 1920 р. Проте, як ми з'ясували, це відбулося раніше.

Перші підсумки роботи зі складання археологічної карти України підбили на третьому засіданні Комісії, яке відбулося згідно плану 6 лютого 1920 р. У ньому взяли участь М.Т. Біляшівський (голова), В.Є. Козловська, М.О. Макаренко та Л.Є. Чикаленко (секретар).

М.О. Макаренко представив проект «зразкової» карти, розробленої ним «по даним, дотичним Рижановської могили» [6, арк. 3]. Проте, не всі члени Комісії були згодні із запропонованими ним пунктами. Найбільше обговорення викликав пункт 11, який був затверджений у редакції М.Т. Біляшівського – «чи опубліковано знахідку і які саме речі з неї видано». Решта – у редакції М.О. Макаренка. Л.Є. Чикаленку доручалося зробити кілька копій затверджених карток-схем і роздати їх на наступних зборах членам Комісії для заповнення відповідною інформацією. М.О. Макаренко ж повинен був представити свою зразкову картку з проектом «установлених» українських термінів. Таким чином, саме він повинен був систематизувати наявні археологічні терміни, співставити їхній зміст і запропонувати найбільш вдалий варіант для подальшого використання фахівцями-археологами та дотичними до них науковцями.

Окрім цього, на зборах обговорювалася доля пам'яток, які ще не вдалося класифікувати. Вирішили зібрати про них усі можливі відомості та створити окрему карту, що дозволило б не лише зберегти ці дані, а й у подальшому більш детально дослідити об'єкти. Серед іншого, було прийнято рішення зібрати та нанести на карту відомості про «нахідки рештків четвертичної фавни» [6, арк. 3].

Тож роботи зі створення археологічної карти України просувалися швидкими темпами. Вже на початку лютого 1920 р. були перші практичні результати: розроблено та затверджено схему зразкової картки пам'ятки, визначено групи об'єктів, які потребували дослідження і занесення на картку, згодом – карту тощо.

Вже через тиждень, 13 лютого, члени Комісії у повному складі остаточно ухвалили зразкову картку та приступили до обговорення археологічних термінів, запропонованих М.О. Макаренком. Беззаперечно схвалили використання наступних термінів: «пам'ятка, розкопки, прикраса, підвіска, привіска, плиточка, намисто, каблучка, перстень, обручка, дудочка, мисочка, кухоль – кубок, келех – чаша, шпилька – булавка, курган – могила, похорон – могила, могилки – могильник, похорон – погребеніє, похоронне поле – поле погребеній» [6, арк. 4]. Цікаво, що більшість з цих термінів використовують і зараз.

Таким чином, обидві пропозиції вченого – зразкова картка та список археологічних термінів – були прийняті лише з незначними правками.

Проте, у подальшій роботі Комісії для складання археологічної карти України М.О. Макаренко вже не брав такої активної участі. Хоча його ім'я досить часто зустрічалося серед членів зібрань, де, окрім іншого, обговорювалося і це питання. На жаль, нам не вдалося встановити причини такої різкої зміни. Ймовірно, це було пов'язано з надзвичайно великим навантаженням вченого, який одночасно працював у багатьох комісіях і комітетах, брав участь у створенні й очолював Музей мистецтв імені Б. і В. Ханенків, проводив археологічні дослідження, допомагав у створенні музею у Ромнах тощо.

Протягом 1921-1922 рр. робота у Комісії поступово занепадала, інколи зовсім припинялася. Серед причин – стан здоров'я М.Т. Біляшівського, який часто змушений був залишати Київ, як і члени Комісії, що виконували й інші доручення; «брак тямищих робітників, з цим не пощастило...» [4, с. 303]. За поданням М.Т. Біляшівського у середині 1921 р. робота Комісії припинилася. У Звідомленні Всеукраїнської Академії наук за 1922 р. вона взагалі не згадувалася, адже, як зазначалося вище, її було перетворено на Археологічну комісію УАН, згодом – на Археологічний, нарешті – Всеукраїнський археологічний комітет.

Чергова спроба продовжити роботу над створенням археологічної карти України пов'язана з накопиченням значної кількості матеріалів, які потребували уточнення, порівняння, систематизації та фіксації. Протягом 1920-х років під керівництвом ВУАК були проведені дослідження пам'яток різних культур у багатьох кутках країни. Передусім, це розкопки, які провели М.О. Макаренко, М.Я. Рудинський, В.Ю. Данилевич, П.П. Курінний, Д.М. Щербаківський, Д.І. Яворницький, С.С. Гамченко, С.С. Магура, В.Є. Козловська й ін. Ці роботи значно доповнили знання про давню історію України. Проте, без використання раніше здобутих матеріалів картина була неповною. Тож у жовтні 1929 р. ВУАК листовно звернувся до В.О. Городцова й О.А. Спіцина з проханням дозволити використовувати інформацію, опубліковану ними щодо розкопок на території України, а також надати матеріали, які містяться на сторінках звітів, щоденників, заміток за результатами досліджень. Натомість, ВАУК обіцяв повне дотримання їхніх авторських прав [7, с. 151]. Для обговорення деталей співпраці був залучений П.П. Курінний. Ймовірно, що ідея звернення до цих відомих дослідників археологічних пам'яток належала М.О. Макаренку. Адже їх пов'язувала багаторічна співпраця і особисте

неофіційне спілкування. М.О. Макаренко був учнем О.А. Спіцина. Останньому була присвячена фундаментальна монографія вченого «Маріупольський могильник» [9]. З В.О. Городцовим листувався, обговорював методи та результати розкопок. А син В.О. Городцова – М.В. Го-родцов у 1925 р. досліджував археологічні пам'ятки на Сумщині – батьківщині М.О. Макаренка, де останній працював з перервами з 1901 р. [8]. Тож не виключено, що саме М.О. Макаренко брав участь у вирішенні питання співпраці з видатними російськими археологами.

Наприкінці 20-х років ХХ ст. проблеми створення археологічної карти фактично перебрали на себе місцеві музеї. Проте, й карти мали локальні масштаби – у межах відповідних територіальних округів або навіть скупчення археологічних пам'яток.

Яскравим прикладом може бути робота Роменського окружного музею, створеного за безпосередньої участі М.О. Макаренка. З самого початку існування там був сформований археологічний відділ. Основу колекції склали матеріали з розкопок відомого земляка, інших дослідників, колекціонерів, збирачів-любителів. Починаючи з 1920 р. співробітники музею на чолі з директором М.М. Семенчиком брали участь в археологічних експедиціях М.О. Макаренка на Роменщині: вивчали методи проведення розкопок, методи фіксації археологічних пам'яток, музеєфікації решток матеріальної культури, опису виявлених матеріалів, створення звітної документації тощо. Протягом багатьох років вони шліфували навички польових досліджень. Адже Роменщина густо всяна археологічними пам'ятками. Їх рештки знаходилися близько до поверхні землі. Під час польових робіт або будівництва місцеві мешканці постійно натикалися на рештки давніх культур, про що і сповіщали у Роменський музей. Тож його співробітники виїжджали на місця, досліджували, по можливості – захищали від подальших руйнувань ці об'єкти. А захищати було що. Адже саме на цих землях М.О. Макаренко відкрив і дослідив невідому раніше археологічну культуру, яка отримала назву роменської та належала сіверянам [5]. Нині пам'ятки цієї культури виявлені далеко за межами регіону.

Тож починаючи з 1925 р. Роменський окружний музей, Окрвиконком вели активну переписку з ВУАК з приводу продовження археологічних досліджень на Роменщині. Проте, через брак коштів роботи відкладалися. Не маючи можливостей для повномасштабних

розкопок, у планах роботи музею на 1926 р. значилося складання археологічної карти Роменської округи. Лише наступного року виїзна бригада співробітників музею провела обстеження деяких районів, зокрема, Верхнього Посулля, зняла плани 14 могильних груп, майданів і городищ та описала їх. Протягом 1928 р. роботи продовжилися. Загалом, було змальовано 30 планів городищ і могильних груп, створено 2 археологічні карти - західної частини Верхнього Посулля та пам'яток уздовж правого берега р. Сули [2; 3].

Тож робота Роменського окружного музею у справі дослідження археологічних пам'яток яскраво ілюструє загальні тенденції – в умовах фактичної відсутності фінансування з боку ВУАК залучити місцеві органи влади, музейні установи, науковців до спільного вирішення проблем обстеження, опису та картографування пам'яток різних культур на окремо взятій території.

Таким чином, протягом 1920-х років велася активна робота зі створення археологічної карти України. На першому етапі її координувала спеціальна Комісія, створена при Історико-філологічному відділі УАН. Завдяки неймовірним зусиллям її співробітників вдалося досягти значних успіхів, зокрема: розробити основний принцип створення археологічної карти – за культурно-хронологічним поділом матеріалів; розподілити наявні відомості щодо окремих археологічних культур на три групи з подальшим створенням, відповідно, трьох карт; окреслити коло питань, які у той чи інший спосіб повинні висвітлюватися на картах; визначили коло джерел, які необхідно залучати для фіксації найповнішої інформації про об'єкт; створили «зразкову» карту для опису археологічної пам'ятки; розробили та ввели до

наукового обігу археологічні терміни. Особлива роль у цьому процесі належала М.О. Макаренку. Після припинення роботи Комісії для складання археологічної карти України її функції перебрав на себе Археологічний комітет, проте його робота у цьому напрямі була малоефективною. Наступним етапом створення археологічної карти України умовно можна вважати другу половину 20-х років ХХ ст. Роботи зосередилися переважно на рівні місцевих краєзнавчих музеїв і мали регіональний характер. Проте, ці роботи дозволили детально опрацювати наявні матеріали з урахуванням результатів попередніх років, створити детальні карти окремих регіонів і напрацювати базу для створення повномасштабної археологічної карти України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Археологічні установи 1919-1920 рр. URL: <http://iananu.org.ua/pro-institut-ia/istoriya/arkheologichni-ustanovi-1919-1921-rr>
2. З історії археологічних досліджень у Посуллі в 20-х роках ХХ ст. / Передмова, упорядкування та коментарі Н.А. Німенко, В.Б. Звагельський // Сумська старовина. 2006. № XVIII-XIX. С. 180-206.
3. З історії археологічних досліджень у Посуллі / Передмова, упорядкування і публікація Німенко Н.А., Звагельський В.Б. // Сумська старовина. 2007. № XXI-XXII. С. 160-174.
4. Історія Академії наук України. 1918-1923. Документи і матеріали. Київ: Наукова думка. 1993. 576 с.
5. Макаренко Микола. Городище «Монастирище»: [окремий відбиток]. Київ: Трест «Київ-друк», 8-ма друкарня, 1925. 23 с.
6. Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. ВУАК. Спр.50. 66 арк.
7. Німенко Н.А. Матеріали до біографії М.О. Макаренка у фонді ВУАК Інституту археології НАН України // Сумська старовина. 2005. № XVI-XVII. С. 149-166.
8. Німенко Н.А. З історії археологічних досліджень на Сумщині у 20-х роках ХХ ст. // Сумська старовина. 2006. № XX. С. 53-67.
9. Німенко Н.А. Історія однієї книги (До 75-річчя виходу монографії М.О. Макаренка «Маріопільський могильник» // Сумська старовина. 2008. № XXV. С. 37-46.

Німенко Наталія Начерки з історії створення першої археологічної карти України у 20-х роках ХХ ст.

Стаття присвячена дослідженню перших кроків на шляху створення археологічної карти України протягом 20-х років ХХ ст.

На першому етапі ці роботи координувала спеціальна Комісія, створена при Історико-філологічному відділі УАН. Вдалося розробити основний принцип створення археологічної карти; розподілити відомості щодо окремих археологічних культур на групи з подальшим створенням 3 карт; окреслити коло питань, які повинні висвітлюватися на картах; визначити коло джерел, які необхідно залучати для фіксації інформації про об'єкт; створити «зразкову» карту для опису археологічної пам'ятки; розробити та ввести до наукового обігу археологічні терміни. Особлива роль у цьому процесі належала М.О. Макаренку.

Наступним етапом створення археологічної карти України умовно можна вважати другу половину 20-х років ХХ ст. – роботи зосередилися переважно на рівні місцевих краєзнавчих музеїв і мали регіональний характер. Проте, ці роботи дозволили детально опрацювати наявні матеріали з урахуванням результатів попередніх років, створити детальні карти окремих регіонів і напрацювати базу для створення повномасштабної археологічної карти України.

Ключові слова: археологічна карта, дослідження, пам'ятка, археологічна культура, джерело, археологічний термін

Німенко Наталія Наброски по истории создания первой археологической карты Украины в 20-х годах ХХ в.

Статья посвящена исследованию первых шагов на пути создания археологической карты Украины на протяжении 20-х годов ХХ в.

На первом этапе эти работы координировала специальная Комиссия, созданная при Историко-филологическом

отделении УАН. Удалось разработать основной принцип создания археологической карты; распределить сведения по отдельным археологическим культурам на группы с последующим созданием 3 карт; сформулировать круг вопросов, которые должны освещаться на картах; определить группы источников, которые необходимо привлекать для получения информации об объекте; создать «образцовую» карту для описания археологического памятника; разработать и ввести в научный оборот археологические термины. Особая роль в этом процессе принадлежала Н.Е. Макаренко.

Следующим этапом создания археологической карты Украины условно можно считать вторую половину 20-х годов XX в. – работы сосредоточились преимущественно на уровне местных краеведческих музеев и носили региональный характер. Однако, эти работы позволили детально проработать имеющиеся материалы с учетом результатов предыдущих лет, создать детальные карты отдельных регионов и наработать базу для создания полномасштабной археологической карты Украины.

Ключевые слова: археологическая карта, исследования, достопримечательность, археологическая культура, источник, археологический термин

Nimenko Natalia Outlines on the history of creating the first archaeological map of Ukraine in the 20-ies of the XX century

The article is devoted to the study of the first steps towards the creation of an archaeological map of Ukraine during the 20-ies of the XX century. The main source was the materials stored in the Scientific Archive of the Institute of Archaeology of the National Academy of Sciences of Ukraine.

At the first stage, these works were coordinated by a special Commission for the creation of an archaeological map of Ukraine, created at the Historical and Philological Department of the Ukrainian Academy of Sciences. Thanks to the incredible efforts of its employees, it was possible to achieve significant success, in particular: to develop the basic principle of creating an archaeological map – according to the cultural-chronological division of materials; to divide available information about separate archaeological cultures into three groups with the subsequent creation, respectively, of three cards; to outline the range of issues that should be covered in maps in one way or another; to define the range of sources that need to be involved in order to capture the most complete information about the object; to create an «exemplary» map for the description of the archaeological site; to develop and introduce archaeological terms into the scientific circle. A special role in this process belongs to M.O. Makarenko, who was a member of this commission. All his proposals, almost unchanged, were approved and implemented in the process of work. After the termination of the Commission's activity for creation of the archaeological map of Ukraine, its functions were taken over by the Archaeological Committee.

The next stage of creating an archaeological map of Ukraine can be considered the second half of the 20-ies of the XX century. The works focused mainly on the level of local museums and were of a regional nature. However, these works allowed to elaborate the existing materials in detail in the light of the results of the previous years, to create detailed maps of separate regions and to develop a basis for the creation of a full-scale archaeological map of Ukraine.

Keywords: archaeological map, research, monument, archaeological culture, source, archaeological term

Надійшла до редакції 12.06.2018 р.